

УДК 37.018.8:37.013.83

THE ANDRAGOGIC APPROACH IN THE TRAINING OF HIGHER EDUCATION ACQUIRES: TRADITIONS AND DEVELOPMENT TRENDS АНДРАГОГІЧНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ТРАДИЦІЇ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Kirdan O.P. / Кірдан О.П.*d.p.n., associate prof. /д.п.н., доц.*

ORCID:0000-0003-2667-6589

Kirdan O.L. / Кірдан О.Л.*d.p.n., prof. /д.п.н., проф.*

ORCID: 0000-0002-7295-4722

*Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Sadova, 28, 20308**Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,**Умань, Садова, 28, 20308*

Анотація. У статті обґрунтовано доцільність застосування андрагогічного підходу у професійній підготовці здобувачів другого (магістерського) та третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти. Схарактеризовано історіографію освіти дорослих як складника вітчизняної педагогічної думки. На основі аналізу та узагальнення праць вітчизняних науковців з'ясовано теоретичні засади андрагогічного підходу та андрагогічної культури у підготовці здобувачів вищої освіти.

Ключові слова: андрагогіка, освіта дорослих, неперервна освіта, андрагогічний підхід, андрагогічна культура, магістранти, аспіранти, підготовка здобувачів вищої освіти.

Вступ.

Неперервна освіта стала імперативом сучасної цивілізації. Основна ідея освіти дорослих – «освіта впродовж життя» базована на психологічній дорослості та забезпечує здатність особистості до неперервного саморозвитку, самовдосконалення і самореалізації. Дана стаття продовжує наукову дискусію, розпочату нами у таких публікаціях: «Історико-педагогічний аналіз дослідження освіти впродовж життя» [2], «Категорійно-понятійний апарат дослідження освіти впродовж життя» [3], «Професійна підготовка майбутніх економістів у системі неперервної освіти: теорія і практика» [4] та ін.

Основний текст.

З метою узагальнення наукових публікацій, що стосуються різних аспектів освіти дорослих, на основі проблемно-хронологічного підходу ми виокремили групу інтепретаційних (дисертаційних) досліджень. Схарактеризуємо їх детальніше.

У дисертаційних працях вітчизняних науковців досліджено теоретичні та практичні аспекти освіти дорослих. У дисертації Л. Тимчук (2016) висвітлила результати цілісного аналізу становлення та розвитку андрагогіки як теорії і практики освіти дорослих в Україні наприкінці XIX – упродовж XX ст. До основних наукових здобутків дисертантки зараховуємо розкриття концептуальних теоретико-методологічних засад андрагогіки як теорії і практики освіти дорослих; характеристику системотвірних процесів в освіті дорослих на рівні структури та організаційних форм, висвітлення генези дидактики дорослих [9].

Науково цінними вважаємо дисертаційні роботи М. Дернової «Андрагогічна модель професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти Європейського Союзу» (2021), М. Гуляєвої «Професійна підготовка андрагогів в університетах Німеччини» (2021), О. Поддубей «Професійна підготовка дорослих у технічних університетах Італійської Республіки» (2021), Н. Махиня «Тенденції розвитку освіти дорослих у країнах Європейського Союзу» (2019). Їх автори пропонують упроваджувати конструктивний досвід країн ЄС, зокрема в процесі професіоналізації освіти дорослих в Україні.

Низка вітчизняних науковців схарактеризувала особливості андрагогічного підходу та формування андрагогічної компетентності, а саме: В. Буренко «Андрагогічний підхід до професійної перепідготовки вчителя гуманітарного профілю» (2005), М. Смирнова «Підвищення кваліфікації керівників загальноосвітніх навчальних закладів на засадах андрагогіки в післядипломній освіті» (2010), І. Зель «Формування андрагогічної компетентності у студентів гуманітарних факультетів класичних університетів» (2009), О. Самодумська «Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти» (2020).

Нам імponує, що дослідницькі інтереси вітчизняних науковців охопили різні періоди становлення і розвитку освіти дорослих. Так, у дисертаційній роботі Є. Поточни (2001) з'ясовано розвиток освіти дорослих у Галичині (1867 – 1918 рр.), а дослідження І. Воробець (2001) характеризує освіту дорослих Галичини у 1891–1939 рр. У дисертаційній роботі О. Мартіросян (2013) схарактеризовано організаційно-педагогічні засади освіти дорослих в Україні (20-50-ті рр. ХХ ст.). Дослідження Т. Пахомової (2010) присвячено розвитку післядипломної освіти педагогічних працівників в Україні (20-30-ті роки ХХ ст.). У дисертаційній роботі Л. Шинкаренко (2010) вказано тенденції розвитку освіти дорослих в Україні (1946–2007 рр.). Дослідження О. Шиян (1999) присвячено розвитку післядипломної освіти вчителів природничих предметів західного регіону України (1944–1996 рр.).

Отже, підсумовуючи історіографію освіти дорослих як складника вітчизняної педагогічної думки зазначимо, що нині бракує досліджень з питань формування андрагогічної культури у контексті європейського вектору розвитку України.

В аспекті досліджуваної проблеми наголосимо, що ідея неперервної освіти ґрунтується на розумінні зміни життя людини та необхідності створення умов, які уможливають її неперервний розвиток. «Вік живи – вік учись» – стверджує українське народне прислів'я. Андрагогіка реалізує найдавнішу формулу: вчимося не для школи, а для життя.

Уперше поняття «андрагогіка» як наука, що вивчає освіту дорослих, у 1833 р. використав німецький історик освіти А. Капп. Нині у дослідженні Л. Тимчук андрагогіка позиціонується як «наукова дисципліна у сфері освіти, яка обґрунтовує специфічні підходи до організації навчання дорослих» [9, с. 3], а «розуміння освіти дорослих як багатогранного і поліфункціонального соціокультурного, педагогічного й історичного феномена розвиток якого

зумовив становлення андрагогіки – науки про освіту дорослих» [9, с. 6].

Дослідницею А. Марчук андрагогіку визначено як «науку, яка вивчає сутність, специфіку, закономірності, принципи, методи, технології, форми організації педагогічного процесу (андрагогічного процесу) як чинника і засобу розвитку дорослої людини» [5].

У чинному законодавстві (ст. 18 Закону України «Про освіту») зазначено, що освіта дорослих є складовою освіти впродовж життя, спрямована на реалізацію права кожної повнолітньої особи на безперервне навчання з урахуванням її особистісних потреб, пріоритетів суспільного розвитку та потреб економіки. Складниками освіти дорослих є: післядипломна освіта; професійне навчання працівників; курси перепідготовки та / або підвищення кваліфікації; безперервний професійний розвиток; будь-які інші складники, що передбачені законодавством, запропоновані суб'єктом освітньої діяльності або самостійно визначені особою [6].

У монографічній роботі «Професійна освіта: андрагогічний підхід» С. Вітвицькою зазначено, що андрагогіка досліджує «теорію та методику навчання дорослих, яка безперечно пов'язана з педагогікою вищої школи та концепцією неперервної, ціложиттєвої освіти» [7, с. 6].

Отже, на основі викладеного вище констатуємо, що в сучасному науковому дискурсі андрагогіка позиціонується як «наука про освіту дорослих» та «педагогіка дорослих».

Зважаючи на тему та мету статті, з'ясуємо теоретичні засади андрагогічного підходу та андрагогічної культури у підготовці здобувачів вищої освіти.

У контексті андрагогічного підходу С. Вітвицькою представлено «теоретичні засади навчання дорослих: особисте уявлення про навчання; досвід навчання; готовність учитися; орієнтація на навчання» [7, с. 6].

Обґрунтовуючи особливості навчання дорослих, А. Марчук виокремила такі методи і форми його організації: емпірична модель процесу навчання (Experiential Learning Model) Д. Колба як основа організації навчальної діяльності дорослої людини; комбіноване навчання; тренінгові технології; групова взаємодія; веб-квест як проект у навчанні дорослих [5, с. 164–213].

У дослідженні С. Ізбаш встановлено, що термін «андрагогічна підготовка» наразі не увійшов у широкий науковий обіг; вказано, що процес андрагогічної підготовки має фрагментарний характер та досі не набув ознак цілісного андрагогічного процесу [1].

Дослідниця Н. Черненко провела структурний та порівняльний аналіз складових компонентів педагогічної та андрагогічної моделей навчання. Авторкою розкрито сутність андрагогічної моделі, яка зважає на психологічні особливості студента, надає більшої свободи для розвитку творчого потенціалу, досвід генерує у джерело знань, умінь й навичок, а рівень самосвідомості використовує як важіль у формуванні самокерованості майбутнього викладача економічних дисциплін [10]. У контексті досліджуваної проблеми значимим вважаємо висновок Н. Черненко про підготовку майбутніх фахівців, на андрагогічних принципах навчання, яка «передбачає трансформацію навчальної

діяльності студента у професійну з поступовою зміною пізнавальних потреб та мотивів, цілей, вчинків й дій, засобів, предмета та результатів на професійні; створення певних педагогічних умов для можливості визначення студентом власних цілей та способи їх досягнення, за для руху його діяльності від навчання до праці» [10].

До питань андрагогічного підходу у підготовці здобувачів вищої освіти апелює О. Семенова. Обґрунтовуючи перехід на структуровані освітньо-наукові програми як чинник інтеграції андрагогічного підходу у підготовку здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії, авторкою визначено мету андрагогічного підходу – проектування такого розвивального освітньо-наукового середовища аспірантури, яке засновано на суб'єкт-суб'єктній взаємодії, що пробуджує здатність аспірантів діяти відповідно актуальній чи перспективній освітній ситуації. Для цього суб'єкти, які здійснюють діяльність по викладанню навчальних дисциплін в аспірантурі, повинні набути властивостей фахівців-андрагогів, здатних до виконання рольових функцій консультанта, наставника, супервізора, модератора, фасилітатора, медіатора [8].

Отже, у працях вітчизняних дослідників акцентовано на доцільності підготовки майбутніх фахівців на андрагогічних принципах навчання, інтегрування андрагогічного підходу у підготовку здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії, зміну форми і методів організації навчання дорослих (емпірична модель процесу навчання Д. Колба, комбіноване навчання, тренінгові технології, групова взаємодія; веб-квест тощо).

На наш погляд, необхідно застосовувати андрагогічний підхід у професійній підготовці здобувачів другого (магістерського) та третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти. Наші міркування базовано на узагальненні наукових праць [1–10] та власному досвіді понад 20-ти річної викладацької діяльності у закладі вищої освіти. Схарактеризуємо детальніше психодидактичні засади підготовки здобувачів другого (магістерського) та третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти.

Неперервна освіта має низку андрагогічних особливостей, які визначають її специфіку. Вона ґрунтується на принципі неперервності, що характеризує процес неперервного розвитку дорослого. Невід'ємним складником неперервної освіти дорослих є самоосвіта.

Освітні програми підготовки здобувачів другого (магістерського) та третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти зазвичай охоплюють 2 та 4-річний термін навчання відповідно та сприяють неперервному особистісно-професійному розвитку особистості. Організація навчання в магістратурі та аспірантурі потребує наступності у навчанні – охоплює наступність форм, методів, змісту, умов та засобів навчання дорослих, відповідно до їх потреб на різних етапах неперервної освіти. Відтак характеризуємо неперервну освіту в контексті реалізації концепції «освіта впродовж життя» як взаємопроникнення трьох видів освіти: формальної, неформальної та інформальної.

Констатуємо, що нині вибір виду освіти дорослих визначається самим суб'єктом навчання. Отож постає питання: «Хто ж він – дорослий, який навчається? Які його характеристики є значимими для організації освітнього

процесу?» Психологічним особливостям дорослих, а також принципам їхнього навчання присвячено дослідження вітчизняних учених А. Боярська-Хоменко, Н. Мосол, Т. Сорочан та ін. Зауважимо, що на наш погляд, позиція дорослої людини визначається не лише віком, а насамперед самоусвідомленням власного буття та розвиненою здатністю до рефлексії. Самомотивація до навчання дорослого ґрунтується на усвідомленому прагненні підвищити рівень набутих знань та компетентностей в аспекті професійних та життєвих цінностей. Однак мотиви навчання дорослих різняться. Навчання дорослих спрямоване на досягнення результату, що допоможе їм задовольнити власні потреби та досягти мети, тобто мотивація ґрунтується на необхідності чи бажанні отримати нові компетенції чи інформацію. Дослідники констатують, що в дорослих значну роль відіграє внутрішня мотивація до навчання та прагматичний інтерес, тобто можливість використати набуті знання та компетентності у практичній діяльності.

У аспекті досліджуваної проблеми значний потенціал мають ідеї К. Роджерса про психологічні особливості дорослих, роль досвіду у навчанні, здатності до самокритики, ініціативності та творчості [12, с. 296].

З погляду Д. Мезіров, життєвий шлях дорослої людини – це шлях трансформації, а педагоги мають бути лідерами на цьому шляху трансформації. [11]. Для навчання дорослих, на думку дослідника, необхідно дотримуватися трьох правил, а саме: використання попереднього досвіду (більшість дорослих сприймають нові ідеї, ґрунтуючись на попередньому досвіді); необхідно шляхом усвідомлення власного досвіду кинути виклик самому собі, тобто «вивести себе із зони комфорту» (дозволяє відкритись для нових інтерпретацій інформації); рефлексія (найважливіше правило, оскільки дорослі можуть осмислити власне минуле, впливаючи на те, як вони інтерпретують сьогодення) та дискусія (тут особливої важливості набуває об'єктивна і відкрита розмова). У межах дискусії рефлексія перетворюється на дію, під час якої змінюються погляди на розуміння професійних та життєвих питань. Усі перераховані вище правила доповнюють один одного, однак нині важливо продовжувати дослідження освіти дорослих у нових соціокультурних умовах.

У підготовці здобувачів другого та третього рівнів вищої освіти пріоритетними принципами навчання, на наш погляд, є такі принципи: неперервності, опори на особистий досвід, відкритості, рефлексійності, практико-орієнтованості, пріоритету внутрішніх мотивів у навчанні; спрямованості професійної підготовки на цілісне формування і розвиток особистості дорослого; індивідуального зворотного зв'язку. Частину з цих принципів схарактеризовано нами у попередніх дослідженнях [4], тому деталізуємо принципи опори на власний досвід та відкритості.

Сутність навчання дорослих полягає в осмисленні досвіду. Найкращим є навчання дорослих, засноване на практичній діяльності, коли досвід навчання виходить за межі професійної діяльності, їм необхідно взаємодіяти та аналізувати особистий досвід, щоб набути нові знання та компетентності. Тому важливо не лише створювати можливості для навчання на основі досвіду, а й надавати час та простір для рефлексії. Отже, принцип опори на особистий

досвід безпосередньо пов'язаний із можливістю його актуалізації. Варто зауважити, що в освіті дорослих важливою є відкритість для нового досвіду «тут і зараз», у будь-який час, у будь-якому середовищі існують можливості для розвитку (особистісного, професійного, соціального та ін.). Таким чином, принцип опори на особистий досвід розуміємо як прагнення саморозвитку, засноване на самоусвідомленні потреб, цінностей та цілей на основі професійного та життєвого досвіду, відкритого новому, а також можливість актуалізувати свій особистий та професійний досвід для вирішення різноманітних завдань у різних видах діяльності.

Принцип відкритості, на наш погляд, доцільно аналізувати у двох аспектах: суб'єктності та освітньої комунікації. Суб'єктність в освіті дорослих виявляється у можливості обирати ресурси та напрями власного розвитку, визначати темп і терміни навчання, види освіти тощо. Відкритість дозволяє науково-педагогічному працівнику, який викладає на магістерських та PhD програмах, вибудовувати продуктивну та змістовну взаємодію з іншими суб'єктами навчання. У сучасному дискурсі набули поширення такі терміни як: «освітня взаємодія» та «діалогічна взаємодія». Це свідчить про актуалізацію проблеми справжньої двосторонності педагогічних процесів, спрямованості освіти дорослих на узгодження позицій та цінностей, діалогічність.

Висновки.

У працях вітчизняних дослідників акцентовано на доцільності підготовки майбутніх фахівців на андрагогічних принципах навчання, інтегрування андрагогічного підходу у підготовку здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії, зміну форми і методів організації навчання дорослих (емпірична модель процесу навчання Д. Колба, комбіноване навчання, тренінгові технології, групова взаємодія; веб-квест тощо). Підготовку здобувачів другого та третього рівнів вищої освіти доцільно організовувати на засадах принципів неперервності, опори на особистий досвід та відкритості.

Література:

1. Ізбаш С. Проблема андрагогічної підготовки педагогічного персоналу як викладачів для освіти дорослих. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка*, 2017 (1), 80–85. <https://doi.org/10.25128/2415-3605.17.1.13>
2. Кірдан О.Л. Історико-педагогічний аналіз дослідження освіти впродовж життя. *Доступність і неперервність освіти впродовж життя: зарубіжний досвід та національна практика: збірник тез доповідей науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю* (Івано-Франківськ, 17 травня 2022 р.). Івано-Франківськ, 2022. С. 14-17
3. Кірдан О.П. Категорійно-понятійний апарат дослідження освіти впродовж життя. *Доступність і неперервність освіти впродовж життя: зарубіжний досвід та національна практика: збірник тез доповідей науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю* (Івано-Франківськ, 17 травня 2022 р.). Івано-Франківськ, 2022. С. 18-21.
4. Кірдан О. П. Професійна підготовка майбутніх економістів у системі

неперервної освіти: теорія і практика : моногр. Умань : Видавець «Сочінський М. М.», 2019. 302 с.

5. Марчук А. В. Андрагогіка: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 300 с.

6. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Ст. 42. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 12.08.2022)

7. Професійна освіта: андрагогічний підхід: монографія / кол. авторів; за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2018. 452 с.

8. Семенова О. Ю. Перехід на структуровані освітньо-наукові програми як чинник інтеграції андрагогічного підходу у підготовку здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії. URL: <http://www.enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/32645> (дата звернення 12.08.2022)

9. Тимчук Л. І. Становлення та розвиток андрагогіки як теорії і практики освіти дорослих в Україні (кінець ХІХ–ХХ століття): автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. Тернопіль, 2016. 38 с.

10. Черненко Н. І. Педагогічні умови використання андрагогічних принципів у професійній підготовці викладачів економічних дисциплін. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*, 2021. (6(344) Ч.2), 98–108. [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-6\(344\)-2-98-108](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-6(344)-2-98-108)

11. Mezirow J. (ed.) *Fostering Critical Reflection in Adulthood* San Francisco: Jossey-Bass, 1990. P. 134-156

12. Rogers K.A. *Teaching Adults*. Buckingham and Philadelphia: Open University Press, 3rd ed. 2002. 296 p.

References:

1. Izbash, S. (2017). Problema andrahohichnoi pidhotovky pedahohichnoho personalu yak vykladachiv dlia osvity doroslykh. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriya: pedahohika*, (1), 80–85. <https://doi.org/10.25128/2415-3605.17.1.13> [in Ukrainian].

2. Kirdan, O.L. (2022). Istoryko-pedahohichniy analiz doslidzhennia osvity vprodovzh zhyttia. *Dostupnist i neperervnist osvity vprodovzh zhyttia: zarubizhnyi dosvid ta natsionalna praktyka: zbirnyk tez dopovidei naukovo-praktychnoi internet-konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu*. Ivano-Frankivsk, 14-17 [in Ukrainian].

3. Kirdan, O.P. (2022). Katehoriino-poniatiinyi aparat doslidzhennia osvity vprodovzh zhyttia. *Dostupnist i neperervnist osvity vprodovzh zhyttia: zarubizhnyi dosvid ta natsionalna praktyka: zbirnyk tez dopovidei naukovo-praktychnoi internet-konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu*. Ivano-Frankivsk, 18-21 [in Ukrainian].

4. Kirdan, O.P. (2019). Profesiina pidhotovka maibutnikh ekonomistiv u systemi neperervnoi osvity: teoriia i praktyka. Uman: Vydavets «Sochinskyi M. M.» [in Ukrainian].

5. Marchuk, A. V. (2020). *Andrahohika*. Lviv : LvDUVS [in Ukrainian].

6. Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].

7. Profesiina osvita: andrahohichniy pidkhid (2018). Zhytomyr: Vyd. O. O. Yevenok [in Ukrainian].

8. Semenova, O. Yu. (2020). Perehid na strukturovani osvitno-naukovi prohramy yak chynnyk intehratsii andrahohichnoho pidkhdou u pidhotovku zdobuvachiv vyshchoi osvity stupenia doktora filosofii. URL: <http://www.enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/32645>

9. Tymchuk, L. I. (2016). Formation and development of andragogy as a theory and practice of adult education in Ukraine (the end of XIX – XX centuries). *Extended abstract of doctor's thesis*. Ternopil [in Ukrainian].

10. Chernenko, N. I. (2021). Pedagogichni umovy vykorystannia andrahohichnykh pryntsyviv u profesiinii pidhotovtsi vykladachiv ekonomichnykh dystsyplin. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedagogichni nauky*, (6(344) Ch.2), 98–108. [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-6\(344\)-2-98-108](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-6(344)-2-98-108) [in Ukrainian].

11. Mezirow, J. (ed.) *Fostering Critical Reflection in Adulthood*. San Francisco: Jossey-Bass, 1990. P. 134-156.

12. Rogers, K.A. (2002). *Teaching Adults*. Buckingham and Philadelphia: Open University Press, 3rd ed. 296 p.

Abstract. *The article substantiates the expediency of using the andragogic approach in the professional training of students of the second (master's) and third (educational and scientific) levels of higher education. The historiography of adult education as a component of national pedagogical thought is characterized. On the basis of the analysis and generalization of the works of domestic scientists, the theoretical foundations of the andragogic approach and andragogic culture in the training of students of higher education have been clarified.*

Key words: *andragogy, adult education, continuous education, andragogic approach, andragogic culture, master's students, postgraduate students, training of higher education students.*

Статтю надіслано: 18.08.2022 р.

© Кірдан О.П., Кірдан О.Л.